

FIGURA DE GEL*

Eduard Mira

Vaig nèixer a Constantinoble al bell mig de la tardor i en espuntar l'hora prima; regnava ja dotze anys el nostre senyor rei En Jaume, a qui hom coneixeria per «el Just». Fou mon pare Joan Amat, adalid de la Gran Companyia, la tropa que, sots l'oriflama d'En Roger de Flor, hi havia arribat des de Sicília per tal de socórrer el voluble basileu de Bizanci, el qual acabà traint sos ferèstecs aliats. La meua mare, Dona Marina de Lusian, havia seguit èl seu espòs cap a l'Orient. Fui batejat Jordi, que és protector de la cavalleria i sant de la Capadòcia. Per motius que quan escaiga explicaré, he adoptat el llinatge de ma mare, a més del que em pertoca per mon pare. Queda, doncs, per als segles ma gràcia En Jordi Amat de Lusian.

A Gal·lípoli, cap de la Macedònia (on el príncep Alexandre veié la llum del dia i regnà), vaig ser testimoni d'un gran fet. Dona Marina em portava ja quatre anys al seu falda quan En Ramon Muntaner —que era llavors l'alcaid de la plaça— m'apostà en les muralles, amb un redol de mercaders i amb la resta de les fombres, per tal de rebutjar una envestida dels genovesos, els quals volien emparar-se'n com aliats que eren dels bizantins. Gairebé no hi havia gent d'armes, tret d'una minvada guarnició i d'algun sorge ben esguerrat. La felix host dels francs de la Romània (que així deien a la Gran Companyia) era eixida, mentrestant, en almogaveria: assolava el país dels tracis, calava foc als ravals d'Adrianàpoli, arrasava la Bulgària, assetjava la fortalesa de Pamfília on el basileu Miquel s'havia acollit amb les deixalles de son exèrcit. Les dones d'aquells indrets s'obrien el ventre i els hòmens fugien espordits en sentir la veu «Francs, francs!». En mala hora els mercenaris alans del basileu assassinaren el cèsar Roger i una trescentena dels seus companys; la venjança catalana féu pujar la sang fins a les regnes de les cavalleries.

Amb el seu improvisat exèrcit, En Ramon Muntaner derrotà els ofensors, tot forçant-los a reembancar a corre-cuita en llur estol de vint-i-cinc galeres. Aquest Ramon Muntaner seria, anys més tard, famós cronista i ciutadà honrat de València.

Dos dies després de la contesa, retornava la companyia sencera. Venia atibacant d'esclaus i de botí, de donzelles alanes per als harems dels turcs. Al seu davant cavalcava mossén Bernat de Rocafort, comandant de la tropa. Cents de cadàvers es podrien a l'entorn de Gal·lípoli, sobre una terra eixarreïda; trossaven encara bells arnesos i robes de domàs i atzeituní. Ni forces ni coratge havien quedat a fombres i mercaders per despullar-los. Pel que fa els almogàvers de la plaça, també la por a un nou atac i la fatiga n'havien fet presa. «Quan a Llevant es deixa sentir la calina i cal trescar com un llebrer, de poc serveix el ferre» es deien com a consol en veure birllejar les armadures dels caiguts. Un elmet, dues atzagaies, un sarrò i bones avarques és ja prou i massa per a qui no sap de cavalleries.

L'exèrcit d'En Bernat de Rocafort s'aturà a les envistes de Gal·lípoli: els soldats havien emmudit. Fou un llarg silenci fins que, de sobte, alguns sobrevivents eixiren victorejant els que aplegaven. Una clamor unànim es mogué llavors dins de l'aç: «Via sus, via sus! Sant Jordi!» I corregueren barnats, almogaténs, almogàvers i macips cap a la plaça bagolant albixeres. Molts ploraven; qui havia perdut tota esperança de retrobar fills, amistatnades i mullers; qui ja s'havia acomiadat de pertinences i despulles.

Així és com jo mateix estiguí a frec de quedar orfe en els ampits de Gal·lípoli, de créixer com a genisser entre els turcs o de no viure per contar la meua història. Segons em vaig assabentar molt després, En Joan Amat, mon progenitor, ni va participar en aquelles ràtzies de la Companyia ni en la batalla de Muntaner, per trobar-se, aleshores, afligit d'un fortíssim mal de ventre que a un bri estigué de menar-lo a la fossana amerat en cagarel·les.

Pocs records em resten de la meua estada a Llevant, i eixos pocs es barregen amb l'acurada memòria d'en Muntaner. A no gaire espai de la batalla de Gal·lípoli, vaig embarcar cap a Cristòpoli en companyia de ma mare, d'altres dones i xiquets... i del braç d'una revinguda alana. Era, aquesta, vídua d'un turcople passat pel tall i mare d'un nadó venut als turcs. M'havia alletat sots l'ull autoritari de Dona Marina —i més que m'alletaria—, i no perquè ma mare fos eixuta —¡ben al contrari!—, ans perquè la seua amor materna l'incitava a empapussar-me. Força més m'esplaiaré sobre la nodrissa, car no poc té a veure amb mes dissorts i banaurances i per allò del moltonet que, si de cabra mama, li naix la banya grossera, estranya. Havia deixat, però, En Ramon Muntaner al bell mig de les lloances, i En Joan Amat dins del comú.

Tant el futur cronista com mon pare eren ben conscients de que la felicitat companyia dels francs de la Romània portava totes les traces de convertir-se en banda de foragitats. En Bernat de Rocafort s'havia negat a reconèixer En Ferran de Mallorca com a cabdill per tal com aquest, en just vassallatge, s'encaparrava en ser-ho a títol de legat del senyor rei Frederic de Sicília, cosí germà seu i cosí prim del senyor rei Jaume d'Aragó, a qui tots sos parents tenien per cap. A la vista d'això, en Muntaner envià mon pare devers Sicília amb lletres on feia sabedor en Frederic de la contumàcia dels catalans. Fou aquesta una ocasió força escaient perquè Joan Amat deixàs la Companyia; alguna hisenda havia aplegat i ben tip era del seu malbatallar vagarívol. Çà com lla, el defallit almogàver degué reunir-se amb la seua família —dida inclosa— a Cristòpoli, perquè tots ensems arribàrem a Sicília. Sembla que el rei Frederic ens rebé amb grans mostres d'estima. En l'acte donà el seu consentiment perquè ens desplaçàrem al regne de València, que allà posseïa Joan Amat son curt peculi. Romanguérem, però, algun temps a l'Illa perquè anava jo pel meu sisé any de vida quan mon pare va reveure, a Palerm, mossén Bernat de Sarrià, el gran senyor de qui, temps enrera, havia estat vavassor en una fortesa seua dellà lo riu Xúquer. Tantost la meua família junyí el seguici del richome —per la Nativitat de la Nostra Senyora— passàrem tots a la ciutat de València. No hi restàrem gaire, puix En Joan Amat havia de governar, en el nom del senyor rei En Jaume, el castell de la Tossa, prop de la ratlla d'Aragó. Mon pare s'havia atret fama d'assenyat i, allén d'aixó, al bon entendre de Mossén Bernat i del monarca, molts i molt assenyalats eren els serveis que havia retut a la Corona. Alcaid seria, doncs.

No és gaire el que conserve d'aquella arribada a València. La meua vida anterior es barreja amb la memòria d'en Muntaner, amb rondalles i acudits i amb els contes de la dida; les primeres impressions de la ciutat, amb records més pròxims. De vegades, però, em sura dins del magí un soroll, una flairança, veus que em fan l'efecte d'ésser molt antigues. He tornat així a sentir grinyols de carro, cridòries de verdureres, de bastaixos i pescadors, i, especialment, una calda aquosa i delectable que, de seguida, esdevé punyent paüra, negror sense fi, basca, vertigen d'errívoles remors... com en aquells vespres amb bon oratge en què la gent vagareja i riu; en què, de sobte, el vent canvia i ens descobreix la seua faç més tèrbola. No sabia dir, però, si aquelles veus pertanyen a València, a Palerm o al Llevant, encara que conega uns mots en llengua greguesca, que puga entendre el sicilià i fer-me entendre en eixa garla, la qual vaig rebre de mossos i vailets i que força útil m'ha estat. Tampoc sabia situar aquella calma i aquesta maror. La Mediterrània tot sembla fer-ho cosa seua amb el seu tràngol.

Tres anys trascorregueren entre la data en què la meua família va tornar d'Orient i aquella en la qual fui enviat a València, a casa de mossén Bernat de Sarrià on havia d'educar-me com pertoca a un cavaller.

Els primers temps a la Tossa són com una broma feta dels raucars de les xitxarres, dels vuvús dels mussols, dels udols dels llops, d'un llarg hivern carregat de prunyons i fums que, de colp i volta, finia tan bon punt arribaven les oronelles; es quedava agotnat dins la nit, en el bel de les ovelles, en el tintón de la farga, en les múltiples aromes del castell: bonyigues, fenc, coques tot just pastades. Car la Tossa era, cellavors, poc als que una torrassa que feia de cel·lòquia i els quatre casups dels servents; tot això al bell mig d'un ermot encimbellat i el qual encorralava una d'eixes tanques de maçoneria que els sarraïns anomenen «albacars». No gaires comoditats teníem, doncs, a casa nostra. L'únic regal potser hi fou, un mirall venecià fort lluent i brunyit que havíem portat, com la joia més preada, des de Bizanci. Un hom podia veure-s'hi de cos sencer.

No crec que Bru, el vell matxo de la granja, o Griselda, la pècora de Guillemet el majoral, sentiren aquell paratge ni més ni menys que jo. Bru a penes si sortia de l'estaule i Griselda sempre ronsejava estalonant el Guillemet; per contra, jo baixava fins al riu o m'endinsava en el bosc fins lla on creixen uns pins que hom anomena «Els Mossos Alts» ja que són tan abrinats que la vista amb prou feines els abasta. Això ho feia —he de dir— quan ma progenitora era ocupada, perquè Dona Marina havia quelcom de loca, era amant ferotge, de carícies desmesurades i es posava malalta quan no em tenia al seu davant.

De les bromes d'aquells primers anys a la Tossa emergeixen algunes imatges nítides; són com el parpelleig d'un llum a l'endemig de la floresta. Hi ha un fet del qual encara serve una mena de rampa que, de vegades, em percorre els braços. Va succeir una tarda estiuenca. Feia molta calor, aquell oratge en què el verí de les serps és més actiu que no mai. Era jo fent la migdiada quan, segons sembla, dos escurçons s'enfilaren al meu llit; probablement s'havien esmunyit la nit passada dins la cambra. A la meua dida, aquella alana que portàrem des de l'Orient, hauria pertocat de topar-se amb ells en fer-hi la neteja a l'auba. Ella fou qui, aquella tarda, els descobrí; hi havia entrat empesa per una admonició, explicà. Va veure, horroritzada, que jo era ben despert, assegut sobre la màrfega i amb una animàlia en cada puny; somreia. Llançà un crit i, a l'instant, hi acudiren mon pare, ma mare i algunes serventes. Les serps eren mortes. El fet tenia totes les traces d'un encantament o d'un avís maligne. Hieròfila (que així es deia l'alana i així li deia jo, malgrat que Dom Berenguer, el capellà, l'haguera reba-tejat en l'aigua romana com a Teodora) es feia creus. Valia més que se les

fera ja que, aquelles, no eren de les vïbres que hom coneix com a «morru-des», tan freqüents ací a l'estiu, ni tampoc dels àspids que de vegades s'hi troben, ans d'una varietat mortífera que els almogàvers de la Gran Companyia havien patit a Grècia i que anomenaven «cornudes» per tindre el nas molt arromangat. Ma mare volia escorxar-la viva, i no era per a menys ja que l'oriental tenia les seues puntes de fetillera, per molt que sempre asseguràs que era tot just aprenent de senyadora. Hieròfila féu tota classe d'escarafalls, plorà i pregà tot proclamant la seua innocència i que em volia més que a les ninetes del ulls, cosa de la qual sempre havia donat proves. Mon pare, afuat per Dona Marina, parlà de penjar-la d'una alzina; la cosa acabà, però, en un raig de xurriacades que a un pèl estigueren de traure-li la crisma. Des de llavors ençà, ma mare la prengué de cap d'esquila i es malfià d'ella, mes, com que era forta i treballadora, va romandre en el seu lloc per bé que Dona Marina no li traguera l'ull de sobre. Això no obstant, Hieròfila trobava sempre l'ocasió per a —a precis meus i perquè m'endormís—, explicar-me contalles de la seua terra. Hi sovintejaven els rifs, els basiliscs, les quimeres, les aus fènix, les hidres i les gorgones, a més dels gats salvats i d'algun xacal d'aquells que es diuen «moros» (que udolen en la nit perquè, en realitat, són l'ànima en pena d'un príncep assassí dels seus germans, del seu pare o de la seua mare. Éssers terribles de cabells coronats per serps —«les benèvoles» les anomenava Hieròfila amb gran paüra— que no deixen un moment de repòs a eixos prínceps).

I jo em dormia joguinejant amb el mamellam d'una lloba, escalfant-me amb el foc d'un drac o corprés pel dolençós ganyol d'un xacal moro. Perquè Natura era llavors un ordit de pulsions. Tot havia un significat; res no era gratuït: el grinyolar dels grills, el xisclar de les oronetes, l'udolar dels llops en la nit, el tinton de la farga, el belar de les ovelles, la disposició dels esbarzers, el camí de les formigues... I jo, en alguna gerga peculiar o per una comunió amb els ritmes del món, parlava amb les bèsties, amb els arbres, amb els monstres de Hieròfila.

Sovint, a boqueta nit durant l'hivern, els hòmens feien junta i enraonaven vora la llar d'alguna de les seues bordes; parlaven de llops, els quals, a causa del fred, havian baixat a la vall tot cercant el seu queviure. Cada any es perdia alguna ovella; més d'un rabadanet no retornava mai a casa.

Ells llops sens dubte eren perversos ja que tanta malvestat produïen, com també ho eren les raboses que entraven dins dels galliners. Tot i això, alguna cosa es resistia dins meu a veure bèsties feres en eixos animals, l'única faena dels quals era atemorir els rústics. En el bosc, jo havia vist com les erugues devoraven les tiges tendres, per a ser devorades, al seu torn, per aquells escarabats de què s'alimenten les musaranyes, els eriçons i els gri-

paus, a qui engolixen le colobres, els teixons, les ginetes, les mosteles o les raboses, les quals, a falta de cèrvols i conills, servixen de menja a eixos llops que tan difícil ho tenen davant de caçadors i paranyers. També nosaltres acabàrem menjant-nos Griselda per més que l'estime el Guillemet.

—La vaca vermella no apareix —va dir aleshores Perot, el vaquer.

—Ni apareixerà; la lloba va solta —sentencià Guillemet.

—Demà, diu l'amo que isquem de batuda amb els gossos fins al barranc de l'altra banda. Amb la neu que ha caigut, deu haver-hi petjades. Podríem posar-hi ceps.

—Alerta amb els ceps, que l'hivern passat enxamparen un furtiu.

—Ja li va estar bé, encara que diuen que, en la neu, se't trastornen els humors i et mors de riure.

—Val més així que no de fam.

—Torna a udolar la lloba; també deu tindre fam.

—Has tancat Griselda?

L'udol em recorria la carn fins a les rels dels cabells. No va aconseguir, però, fer-me el llop execrable; fóra potser l'ànima en pena d'un príncep. En canvi, les ovelles i els gossos peters, els branxets, em despertaven singular antipatia; aprofitava qualsevol avinentesa per aquissar-los.

Passava llargues estones amb els falcons del meu pare. Ell no caçava però n'havia dos: l'un, ben granat, rogenic i bigotut, l'havia un hom atrapat en els cingles de Penyagolosa; l'altre, terrós, de cap pàlid i potes grogues, era d'eixos que hom coneix per falcons sagrats o sacres. Atenien, respectivament, per Llamp i Andrònic. En Joan Amat conservava aquest darrer en memòria dels vells temps; li l'havia regalat el seu amic Muntaner i tenia unes gotes de girfalt de la millor raça. Mossén Amat solia repetir, tot referint-se al sacre, que un avantpassat seu havia estat criat pel pare d'En Roger de Flor. Tenien ulls malignes —en especial, Andrònic— i miraven amb fixesa extrema. Jo furtava carn crua per a ells puix avorrien la cuïta, i, des d'antuvi, en menjaren bocinets de la meua mà. La devoraven amb molta cura per tal de no fregar-me el palmell. Tan bon punt havien dinat, ells i jo ens miràvem de fit a fit.

—No, per moltes pioles que et posen, no faran de tu un esclau —li deia a Andrònic.

I el sacre, animal fer que a més d'un vaillet havia endegat una bona be-carrada, es deixava acaronar la testa. Llamp reclamava llavors la seua part de moixaina amb aqueixa veu aspra, pregona i estrident, que tenen els falcons. Jo el satisfieia, encara que el fes callar al punt, no fos cas que em descobrís la meua mare.